

М.І. Стегней, канд. екон. наук, доцент

Г.Г. Білак, канд. екон. наук

Д.О. Стець, магістрант

Мукачівський державний університет, м. Мукачево

**ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ, ЯК ФАКТОР
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТА РИЗИКИ
ПОВ'ЯЗАНІ З НЕЮ**

Постановка проблеми. На етапі налагодження ринкових відносин і посиленої конкуренції, інноваційний розвиток набуває все більшого значення для економічного піднесення України та для успішної фінансово-господарської діяльності окремих підприємств. Все це передбачає використання новітніх технологій та створення принципово нової продукції. Інновації та інноваційна діяльність є невід'ємною частиною процесу забезпечення успішного, тривалого та стійкого функціонування підприємств, однією з фундаментальних складових ефективної стратегії та важливим інструментом задоволення конкурентних переваг.

В сучасних умовах господарювання надзвичайно актуальним є дослідження всіх аспектів розвитку інноваційного підприємництва, оскільки, в економічній науці відсутнє чітке уявлення про можливості інновацій, не сформовано та не систематизовано об'єкти, методичні підходи та методичний інструментарій щодо вивчення та аналізу інновацій як самостійного напрямку досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток теорії та практики організації, управління, фінансування, оцінки економічної ефективності інноваційних проектів досліджували у своїх працях вітчизняні та зарубіжні вчені: К.Ю. Вергал [2], О.І. Волкова [3], І.О. Іртищева [4], О.В. Ісаєва [6], В.І. Покотилова [7], М. Портер [8], С.Н. Ільяшенко [9] та ін.

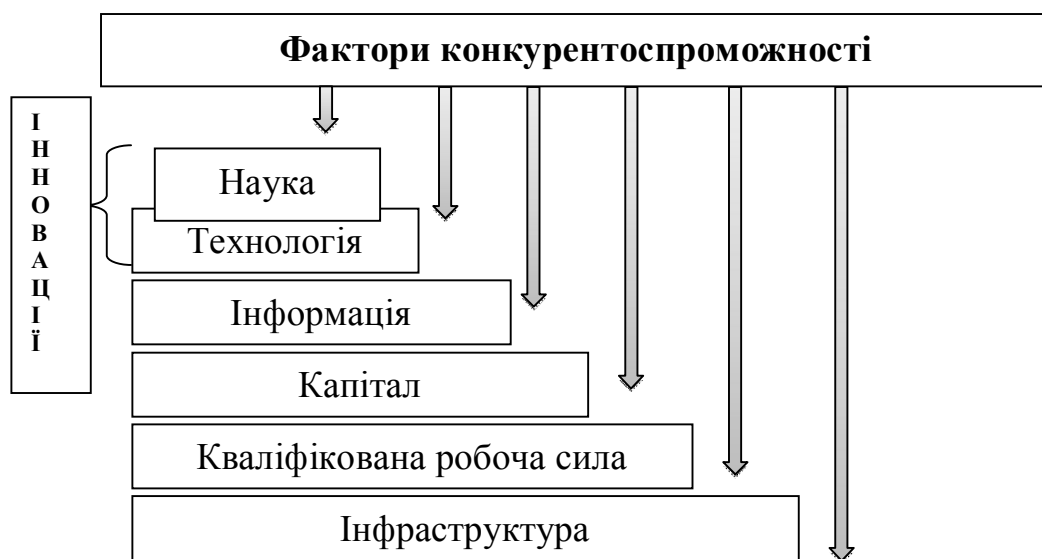
Попри здобутки всіх вище названих науковців, сьогодні не достатньо вивчені риси, притаманні попереднім та сучасному етапам розвитку інноваційних процесів і обставин, які необхідно врахувати в практичній діяльності суб'єктів господарювання в період економічних трансформацій.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є дослідження сутності інновацій, як фактора формування конкурентоспроможності

підприємств та можливих ризиків, які виникають в інноваційній діяльності.

Виклад основного матеріалу досліджень. За умов, коли існує досить жорстка конкурентна боротьба за залучення інвесторів, підприємства зобов'язані постійно дбати про свою інвестиційну привабливість задля збереження та підвищення своєї конкурентної позиції на вітчизняному та світовому ринках, розширюючи сфери діяльності, покращуючи фінансові результати. Тобто, підприємства повинні довести своїм інвесторам, що саме вони є найбільш інвестиційно привабливими порівняно з іншими конкурентами, переконати потенційних інвесторів у доцільності співпраці та вкладанні коштів. Через це суб'єкти господарювання змушені весь час займатися пошуком нових ідей, впроваджувати сучасні технології та виготовляти нову продукцію для задоволення зростаючих та постійно варіюючих потреб споживачів. Але ж впровадження нових технологій та випуск нових товарів супроводжується значними ризиками.

Залежність між інноваціями та конкурентоспроможністю відзначав у своїх працях ще М. Портер [8]. В якості факторів конкурентоспроможності, він виділяв науку, технології, інформацію, капітал, кваліфіковану робочу силу та інфраструктуру (див рисунок 1). Ми бачимо, що фактори, які формують інновації (наука, технологія) були визначені ним, як найвагоміші. Також М. Портер зазначав, що найважливішим джерелом походження інновацій є жорстка конкурентна боротьба, яка і стимулює інноваційні процеси.

Фактори конкурентоспроможності

Отже, одним із ключових факторів формування конкурентоспроможності підприємства є інновації, але при здійсненні будь-якої інноваційної діяльності виникає інноваційний ризик.

Інноваційний ризик – це міра можливих збитків, які можуть виникнути у разі вкладення підприємницькою фірмою коштів у виробництво нових товарів, технологій, послуг, що не відразу сприймаються ринком або не знаходять свого споживача взагалі [6, с.60].

Основна мета аналізу інноваційно-інвестиційних ризиків полягає у прогнозуванні виникнення та розвитку ризикових ситуацій. Аналіз ризику визначається за можливими втратами і збитками або непевністю. Показники втрат і збитків визначаються як перевищення гранично допустимої суми збитків під час здійснення інноваційної діяльності. У другому випадку аналіз ризику визначити набагато складніше, тому, що показник непевності передбачає суб'єктивну оцінку інвестора відносно очікуваних доходів.

Під управлінням інноваційно-інвестиційними ризиками розуміють сукупність практичних заходів які сформовані на основі певних принципів, методів та інструментів прийняття управлінських рішень із урахуванням сформульованих критеріїв ефективності, що дає змогу знизити невизначеність результатів інноваційної діяльності, підвищити ефективність реалізації інноваційних проектів та зменшити ціну досягнення цілей інноваційного розвитку.

Безпосередні причини виникнення ризику, викликані невизначеністю, це фактори, які повинні виступати як основні об'єкти аналізу й управління ризиками інноваційної діяльності, оскільки боротьба з наслідком виникнення таких ситуацій більшою мірою ставиться до оперативного управління [7, с.90].

Отже, можна стверджувати, що формування концепції аналізу та управління ризиками інноваційної діяльності підприємств має базуватися на аналізі невизначеності.

Для аналізу можливих ризиків Кабінетом міністрів України розроблена «Методика виявлення ризиків, пов'язаних з державно-приватним партнерством, їх оцінки та визначення форми управління ними» [1]. Згідно з цією Методикою визначаються види можливих ризиків, пов'язаних з державно-приватним партнерством, методи їх оцінки та форми управління ними.

Ризики поділяються на [1]:

1) пов'язані з впливом зовнішніх обставин, що не залежать від волі партнерів, зокрема:

– виникнення форс-мажорних обставин;

- випадкове знищення майна або його частини, що використовується для виконання умов договору;

- істотна зміна економічної ситуації, що унеможлиблює виконання умов договору;

2) політичні:

- реквізиція, конфіскація чи інший спосіб примусового відчуження майна, необхідного для виконання умов договору, яке партнер створює або набуває в установленому порядку і яке належить йому на праві власності;

- внесення змін до податкового законодавства;

- застосування стандартів, якими встановлюються підвищені вимоги до товарів, що виготовляються, робіт, які виконуються, або послуг, що надаються приватним партнером для виконання умов договору;

- відмова у видачі органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування дозвільних документів, необхідних для виконання умов договору;

- неприйняття органом виконавчої влади або органом місцевого самоврядування рішення, необхідного для виникнення у приватного партнера права користуватися земельною ділянкою, яка необхідна для виконання умов договору;

- відмова державного партнера від виконання умов договору у зв'язку із зміною пріоритетів партнерства;

- неприйняття органом виконавчої влади або органом місцевого самоврядування рішення щодо затвердження цін (тарифів) на товари, що виготовляються, або послуги, які надаються приватним партнером у ході виконання умов договору, або встановлення зазначених цін (тарифів) у розмірі, що не відповідає економічно обґрунтованим витратам на їх виготовлення чи надання, якщо такі ціни (тарифи) підлягають державному регулюванню;

3) пов'язані з невиконанням партнерами умов договору:

- несвоєчасне або не в повному обсязі здійснення інвестицій та/або платежів;

- виконання робіт (надання послуг) в обсязі, меншому, ніж передбачено договором, або неналежної якості;

- недодержання строків і порядку виконання робіт (надання послуг);

4) комерційні:

- неотримання прибутку (доходів) від провадження підприємницької діяльності в рамках договору, зокрема через зміну ринкової ціни або зменшення попиту на товари, що виготовляються, роботи, які виконуються, або послуги, що надаються згідно з договором;

- залучення інвестицій в обсязі, недостатньому для виконання умов договору;

- здійснення непередбачуваних витрат, необхідних для виконання умов договору;

- неефективне управління з боку приватного партнера майном, наданим державним партнером для виконання умов договору, або процесами, що виникають у ході їх виконання, зокрема ризиками, пов'язаними з неможливістю введення в експлуатацію предмета договору та його невідповідністю критеріям, узгодженим партнерами;

- зміна умов договору одним партнером без погодження з іншим;

- розірвання договору в односторонньому порядку;

5) фінансові:

- зміна курсу валюти, яка використовується для проведення розрахунків за договором;

- підвищення процентних ставок за кредитами, наданими в рамках партнерства;

б) екологічні:

- заподіяння шкоди здоров'ю людей та навколишньому природному середовищу;

- техногенні аварії.

Класифікація ризиків відіграє велике значення при їх управлінні, тому що дозволяє визначити, до якої групи належить кожен вид ризику, які йому властиві особливості, яку обрати стратегію запобігання даного виду ризику в інноваційній діяльності. У різних ситуаціях для зниження різних видів ризику потрібно обирати такий метод, щоб підвищувалася ефективність інноваційної діяльності, знизився рівень невизначеності та ризику. [9, с.96]

Під факторами ризику в інноваційній діяльності розуміють такі незаплановані події, які можуть потенційно відбуватися і спричиняти вплив на хід реалізації проекту, або умови, що викликають невизначеність результату ситуації. Найсильнішим фактором ризику є конкуренція [3, с.99].

Інноваційний ризик може виникнути у таких ситуаціях: впровадження дешевого методу виробництва товару або відмова від надання послуги порівняно з тими, що вже використовуються; створення нового товару або надання послуги на старому обладнанні; виробництво нового товару або надання послуги із допомогою нової техніки і технології [9, с.97]

Управління ризиком – це складний процес розроблення та здійснення оптимальних заходів для запобігання виникненню ризиків та ліквідації наслідків їх виникнення. Управління ризиками здійснюється не задля зниження ризиків, а задля підвищення якості та обґрунтованості стратегічного управлінського рішення. Увесь процес управління інноваційними ризиками поділяється на певні етапи.

Перший етап постановки цілей управління ризиками характеризується використанням методів аналізу і прогнозування економічної кон'юнктури, виявлення можливостей і потреб підприємства у рамках стратегії і поточних планів його розвитку.

На другому етапі аналізу ризику використовуються методи якісного та кількісного аналізу: методи збору наявної і нової інформації, моделювання діяльності підприємства, статистичні й імовірнісні методи та ін.

На третьому етапі проводиться зіставлення ефективності різних методів впливу на ризик: запобігання ризику, зниження ризику, прийняття ризику на себе, передачі частини або всього ризику третім особам, що завершується прийняттям рішення про вибір їх оптимального набору.

На завершальному етапі управління ризиками проводиться аналіз ефективності обраних методів впливу на ризик. Результатом даного етапу буде нове знання про ризик, що надає змогу, за необхідності, відкоригувати раніше поставлені цілі управління ризиком.

Таким чином, на кожному з етапів використовуються свої методи управління ризиками. Результати кожного етапу стають вихідними даними для наступних етапів, утворюючи систему прийняття рішень зі зворотним зв'язком. Така система забезпечує максимально ефективне досягнення цілей, оскільки знання, отримані на кожному з етапів, дозволяють коригувати не тільки методи впливу на ризик, але й самі цілі управління ризиками [2, с.163]

На сьогодні найбільш поширеними методами кількісного аналізу ризику є: статистичний, метод аналізу доцільності витрат, коригування норми дисконту, коефіцієнтів достовірності, аналіз чутливості критеріїв ефективності, метод сценаріїв, аналіз ймовірного розподілу потоків платежів, метод дерева рішень, експертне оцінювання, метод використання аналогів, метод Монте-Карло. Кожен з них має свої недоліки, і в практичній діяльності необхідно використовувати кілька різних методів. Звичайно, отримані різними методами результати будуть відрізнятися, але аналіз розходжень між ними дозволить виявити фактори, які враховуються в одних методах і не враховуються в інших, що впливає на точність оцінки і вірогідність отриманих результатів.

Таким чином, як підтверджують науковці І.О. Іртищева та Т.В. Стройко [4, с. 38], проблема управління інноваційними ризиками є дуже актуальною, особливо в період високорозвинених технологій. Багато іноземних підприємств, незважаючи на великий ризик, займається інноваційною діяльністю, намагаючись стати монополістами, щоб диктувати свої умови на ринку та отримувати надприбутки. В Україні дуже мало підприємств, які займаються інноваційною діяльністю, що пов'язано із невизначеністю подальшого розвитку країни. Тому необхідно стабілізувати стан розвитку країни, створити сприятливі умови для здійснення інноваційної діяльності, оскільки Україна є дуже привабливою для іноземних інвесторів, для впровадження і здійснення інноваційних процесів у різних сферах діяльності.

В умовах глобалізації національної економіки доцільно звертатися до аналізу світового досвіду стимулювання інновацій та оцінки пов'язаного з ними ризику. Він свідчить про доцільність використання двох інструментів державного стимулювання: пільгового фінансування і дофінансування проектів коштами державних фінансово-кредитних установ та надання гарантій інвесторам. Залучення інвестицій з різних груп країн має свої особливості.

Зокрема, позитивний вплив на залучення інвестицій з країн СНД можуть мати перегляд національного законодавства щодо відновлення функціонування спеціальних економічних зон та промислово-фінансових груп. Це важливо тому, що інвестиції з країн СНД можуть прийти насамперед на вже існуючі підприємства, в роботі яких зацікавлені технологічно пов'язані з ними підприємства Росії та інших країн СНД. Щодо інвесторів з розвинутих країн Європи, Азії та США, то вони можуть бути залучені не тільки до вже існуючих підприємств, але і для здійснення інвестицій в нові проекти та виробництва. Важливим кроком у цьому напрямі повинно стати створення відповідних баз даних та підрозділів (агенцій) у міністерствах і відомствах, які мають проводити активну політику залучень інвесторів через проведення відповідних конференцій, презентацій тощо. Постійний моніторинг інноваційних процесів та оперативне реагування держави на особливості розвитку є одним з необхідних заходів реалізації проекту моделі інноваційного розвитку [5, с. 357.].

Висновки. Розвиток інноваційної діяльності вітчизняних підприємств є запорукою успішної інтеграції України у світовий економічний простір. В сучасних умовах господарювання здійснення оптимальних заходів для запобігання виникненню ризиків пов'язаних з інноваційною діяльністю та розробка шляхів ліквідації їх наслідків

повинно виступати першочерговим завданням менеджменту. Управління ризиками необхідно здійснюватися не задля зниження ризиків, а задля підвищення якості та обґрунтованості стратегічного управлінського рішення. Вітчизняні підприємства, розвиваючи свій інноваційний потенціал з моменту ухвалення рішення про розробку інноваційного проекту, повинні враховувати і ризики, що неодмінно супроводжують будь-який проект на всіх стадіях його розробки та впровадження.

Для того щоб Україна зробила прорив в області інновацій і була визнана високотехнологічною державою, потрібно забезпечити належну підтримку з боку державних органів влади та створити сприятливий інвестиційний клімат, нові наукові здобутки та високотехнологічні рішення. Це дасть можливість сформувати надійний фундамент для модернізації та інтеграції нашої держави до європейського та світового простору знань.

Бібліографічний список: 1. Про затвердження Методики виявлення ризиків, пов'язаних з державно-приватним партнерством, їх оцінки та визначення форми управління ними: Постанова / (Методика, п.3) // КМУ. – від 16 лютого 2011 р. – № 232 м. Київ. 2. Вергал К.Ю. Інноваційний розвиток підприємства через інтеграцію стратегічного та інноваційного менеджменту / К.Ю. Вергал // Екон. вісн. Донбасу. – 2009. – № 5 (15). – С. 162-164. 3. Інноваційний розвиток промисловості України / під ред. О.І. Волкова, М.П. Денисенка. – К.: КНУТД, 2006. – С. 93-103. 4. Іртищева І.О. Вплив глобалізації на рівень конкурентоспроможності національної економіки: фактори, механізми, інструменти / І.О. Іртищева, Т.В. Стройко, М.І. Стегней // Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Сер. „Економічні науки”. – С. 34-41. 5. Іртищева І.О. Інноваційне оновлення агропродовольчої сфери Причорноморського регіону: проблеми теорії та практики: Монографія / І.О. Іртищева. – Миколаїв: Дизайн та поліграфія, 2010. – 412 с. 6. Ісаєва О.В. Концептуальний підхід до рівнів формування економічної дестабілізації та класифікації чинників / О.В. Ісаєва // Економічний вісник Донбасу. – 2009. – № 1. – С. 57-66. 7. Покотилова В.І. Система управління ризиками інноваційної діяльності / В.І. Покотилова // Економіка АПК. – 2009. – № 5. – С. 87-93. 8. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер; пер. с англ. – М.: Прогресс, 1993. – 895 с. 9. Ильяшенко С.Н. Инновационные риски их классификация / С.Н. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 4. – С. 93-103

Стегней М.И., Билак Г.Г., Стець Д.О. Инновационная деятельность, как фактор конкурентоспособности предприятий и риски связанные с ней. Проведено исследование факторов конкурентоспособности и зависимости конкурентоспособности предприятий от инновационной деятельности. Проанализированы понятия, причины и особенности управления инновационно-инвестиционными рисками. Обозначены методы количественного анализа инновационных рисков. Обоснована необходимость стабилизации экономики Украины и создание благоприятных условий для осуществления инновационной деятельности.

Stehnei M., Bylak G., Stec D. Innovative activity as a factor in the competitiveness of enterprises and the risks associated with it. A study of factors of competitiveness and the competitiveness of enterprises , depending on the innovation activities .. The analysis concept , causes and features of innovation and investment risks. Designated innovative methods for quantitative analysis of risks. The need to stabilize the economy of Ukraine and the creation of an enabling environment for innovation.